

MARCIN FORKIEWICZ, ANDRZEJ TUBIELEWICZ
Politechnika Gdańska

**KONCEPCJA PRZECIWDZIAŁANIA
WYKLUCZENIU CYFROWEMU OSÓB W WIEKU 55+**

Wprowadzenie

Starzenie się społeczeństwa oraz niski poziom aktywności zawodowej osób w wieku 55+, ze względu na swoje znaczenie dla przyszłego rozwoju kraju, stają się jednym z ważniejszych zagadnień w polityce społeczno-gospodarczej Polski. W tym kontekście należy też rozpatrywać społeczne aspekty rozwoju gospodarki opartej na wiedzy oraz budowania społeczeństwa informacyjnego. W obecnych warunkach poziom kompetencji zawodowych niezbędnych do korzystania z technologii informacyjnych – *information technology* (IT) staje się kluczowy w rozwoju zawodowym oraz podnoszeniu jakości życia. Z tego powodu problem uczestnictwa ludzi starszych w społeczeństwie informacyjnym wymaga specjalnej uwagi władz państwowych i regionalnych. Zwłaszcza że niedostateczne kompetencje w zakresie użytkowania technologii informacyjnych i komputera oraz e-administracji i e-biznesu mogą prowadzić nie tylko do wyłączenia dużej części społeczeństwa z rynku pracy, ale także do wykluczenia informacyjnego ludzi w wieku 55+. Przeciwdziałanie tym niekorzystnym zjawiskom społecznym i ich skutkom gospodarczym wymaga opracowania i realizacji koncepcji modelu systemu podnoszenia kompetencji informatycznych osób starszych oraz innych grup zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. Model ten mający na celu praktyczne włączenie osób w wieku 55+ do procesów aktywnego tworzenia i rozwoju społeczeństwa informacyjnego powinien bazować na organizowaniu i wspieraniu, przede wszystkim w skali regionalnej, szkoleń podnoszących zawodowe i niezawodowe kompetencje informatyczne osób starszych.

1. Założenia koncepcji modelu regionalnego systemu podnoszenie kompetencji IT

Koncepcja podnoszenia kompetencji informatycznych osób wieku 55+ powinna stanowić integralny składnik struktury modelu regionalnego systemu podnoszenia kompetencji IT¹, bowiem edukacja w zakresie IT osób starszych jest jednym z celów stawianych przed regionalnym samorządem i urzędami pracy w zakresie zwiększania aktywności zawodowej mieszkańców i zmniejszania zagrożenia eliminacji osób w wieku 55+ z rynku pracy oraz powstania cyfrowej przepaści w społeczności regionalnej.

Proces konstrukcji modelu podnoszenia kompetencji informatycznych obejmuje następujące etapy:

- określenie pojęć społeczeństwo informacyjne i kluczowe kompetencje informatyczne (w zakresie IT),
- określenie odbiorców programów podnoszenia kompetencji IT,
- określenie zakresu działań (zadań) szkoleniowych IT,
- opracowanie koncepcji struktury modelu systemu i jego podsystemów,
- wyznaczenie celów, priorytetów i zadań strategicznych,
- określenie oczekiwanych efektów podnoszenia kompetencji informatycznych osób starszych.

Punktem wyjścia do opracowania modelu systemu podnoszenia kompetencji IT było sprecyzowanie podstawowych pojęć, takich jak społeczeństwo informacyjne oraz kluczowe kompetencje informatyczne w kontekście mieszkańców regionu. Przyjęto, że społeczeństwo informacyjne to takie, w którym informacja jest kluczowym elementem społeczno-ekonomicznej działalności i zmian. Ważną cechą tego społeczeństwa jest kształcenie w kierunku dalszego rozwoju, aby wszyscy mogli w pełni wykorzystać możliwości, jakie dają technologie informacyjne i komputer².

Kluczowe kompetencje informatyczne³ obejmują umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii informacyjnych w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Bazują na podstawowych umiejętnościach w zakresie IT, tj.: wykorzystywaniu komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu.

¹ M. Forkiewicz, A. Tubielewicz: *Konstrukcja struktury modelu regionalnego systemu podnoszenia kompetencji IT*, w: R. Krosala (red.): *Komputerowo zintegrowane zarządzanie*, t. 1, Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole 2011, s. 351–362.

² J.S. Nowak: *Spółeczeństwo informacyjne – geneza i definicje*, w: G. Bliźniuk: *Spółeczeństwo informacyjne, Doświadczenie i przyszłość*, PTI, Katowice 2006.

³ Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie 2006/962/WE.

Kolejnym krokiem budowy modelu jest wypracowanie koncepcji merytorycznej oraz zdefiniowanie grup społecznych, do których model ma być skierowany. W założeniach modelu określono:

- ogólne kompetencje w zakresie IT dla różnych grup mieszkańców, w tym dla osób starszych,
- najważniejsze zadania dotyczące rozwoju kształcenia w zakresie IT, w tym osób starszych,
- wielkość potencjalnego popytu na edukację w zakresie IT osób w starszym wieku i innych zagrożonych wykluczeniem cyfrowym,
- pożądany zakres działań szkoleniowych w zakresie IT, w tym dla osób starszych i zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.

Przyjęto, że należy opracować oddzielne programy podnoszenia kompetencji IT dla następujących grup odbiorców⁴:

- mieszkańców posługujących się IT w życiu prywatnym i publicznym,
- mieszkańców o niższym wykształceniu i gorszej sytuacji materialnej, którym grozi wykluczenie cyfrowe,
- pracowników związanych i niezwiązanych z IT, w tym kadry szkoleniowej IT.

W odniesieniu do pierwszej grupy, w skład której wchodzi osoby w wieku 55+, pożądany stan kompetencji w zakresie IT powinien obejmować ogólną wiedzę i umiejętności związane z przetwarzaniem informacji oraz wykorzystaniem komputera i Internetu do nawiązywania komunikacji oraz zdobywania informacji.

Programy szkoleń dla pracowników podnoszących swoje kompetencje powinny odpowiadać potrzebom najważniejszych branż w gospodarce regionu oraz uwzględniać potrzeby i możliwości poszczególnych grup wiekowych, szczególnie osób starszych i zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.

Uwzględniając sytuację demograficzną (starzenie się społeczeństwa), jak i niezbędne działania na rzecz włączenia się do społeczeństwa informacyjnego osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym, w odniesieniu do mieszkańców posługujących się IT w życiu prywatnym i publicznym powinno się dążyć do zwiększenia ich uczestnictwa w wykorzystywaniu technologii IT w życiu codziennym, m.in. poprzez łatwiejszy dostęp do informacji zwiększających społeczną i ekologiczną świadomość obywateli.

Ograniczenie wykluczenia cyfrowego obywateli, jak również wsparcie zrównoważonego rozwoju regionu może zostać osiągnięte poprzez działania, które powinny:

⁴ A. Tubielewicz, M. Forkiewicz: *Zapotrzebowanie społeczności regionalnej na podnoszenie kompetencji informatycznych*, w: R. Krosala (red.): *Komputerowo zintegrowane zarządzanie*, t. 2, Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole 2011, s. 443–454.

1. Ułatwiać grupom społecznym o niskim poziomie życia kontakt z publicznymi instytucjami usługowymi – grupy te wielokrotnie częściej muszą się kontaktować z instytucjami publicznymi w porównaniu do średniej.
2. Zwiększać udział ludzi starszych w aktywności społecznej, poprzez włączanie ich do dialogu w ramach społeczności lokalnej, z wykorzystaniem narzędzi informatycznych i telekomunikacyjnych, co przyniosłoby im, poprzez integrację społeczną, odpowiednio wysoką pozycję w społeczności oraz poprawę jakości życia.
3. Zwiększać liczbę osób prywatnych regularnie korzystających z podstawowych usług Internetu oraz użytkowników wykorzystujących platformy e-administracji i e-biznesu (zwiększanie aktywności społeczeństwa w zakresie technologii IT, obejmujących e-uczestnictwo i e-dostępność).

Szczególny nacisk należy położyć na przedsięwzięcia edukacyjne ukierunkowane na zniesienie różnorodnych barier ograniczających dostęp do rozwiązań w obszarze IT osobom z grup zagrożonych wykluczeniem cyfrowym, które wynikają między innymi z:

- niskiego poziomu wykształcenia (np. wtórnego analfabetyzmu),
- braku zabezpieczenia socjalnego zapewniającego realizację podstawowych potrzeb życiowych,
- złego stanu zdrowia – niepełnosprawności,
- wykluczenia społecznego.

Pokonanie tych barier wymaga nawiązania na poziomie samorządów lokalnych współpracy między instytucjami publicznymi i pozarządowymi działającymi w sferze socjalnej oraz ośrodkami edukacyjnymi i kulturalnymi, która ma na celu ułatwienie dostępu tym grupom do internetu poprzez:

- opracowanie programów jego upowszechniania na poziomie lokalnym,
- stworzenie ogólnodostępnych lokalnych ośrodków internetowych,
- propagowanie korzyści z dostępu do Internetu,
- organizowanie szkoleń w zakresie podstaw informatyki,
- wspieranie programów upowszechniania dostępu do Internetu,
- zapewnienie dofinansowania szkoleń i ewentualnego zakupu sprzętu komputerowego dla rodzin najbardziej potrzebujących i wykluczonych.

Istotne znaczenie dla realizacji koncepcji podnoszenia kompetencji w zakresie technologii informatycznych powinno mieć wsparcie publiczne w świadczeniu usług kształcenia IT, jak i podnoszeniu motywacji kształcenia, które będzie kierowane do słabo wykształconych osób starszych i młodych pracowników oraz osób nieaktywnych zawodowo, długotrwale bezrobotnych i niepełnosprawnych.

Drugi ważny obszar społeczny, w którym szerzej powinny być wykorzystywane technologie IT oraz ukierunkowane działania edukacyjne, to dostęp do usług medycznych. Starzenie się społeczeństwa i wzrost liczby przewlekłych chorób oraz

rosnące zapotrzebowanie na lepszą opiekę zdrowotną powodują, że technologie IT odgrywać powinny podstawową rolę w zwiększeniu dostępu mieszkańców regionu do systemu opieki zdrowotnej.

2. Koncepcja struktury modelu regionalnego systemu podnoszenie kompetencji IT

Model regionalnego systemu podnoszenia kompetencji IT mieszkańców (rysunek 1) opracowano na podstawie zasad metodologicznych konstrukcji systemów⁵ oraz przyjętego celu strategicznego: *podniesienie kompetencji mieszkańców regionu w zakresie technologii informatycznych, w powiązaniu z potrzebami nowoczesnej gospodarki, na drodze wsparcia rozwoju w województwie kapitału intelektualnego i efektywnego jego wykorzystania, dla rozwoju i podniesienia konkurencyjności sektorów wiedzy, innowacji i zaawansowanych technologii.*

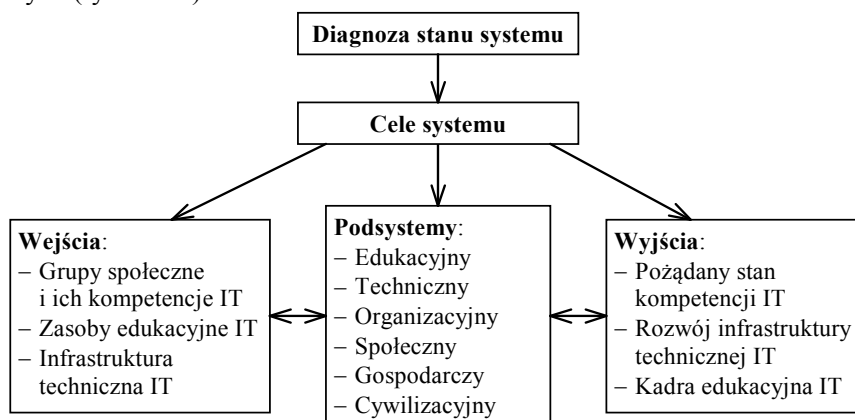
W strukturze regionalnego systemu podnoszenia kompetencji IT mieszkańców wyodrębniono podsystemy i zdefiniowano ich cele strategiczne:

1. Edukacyjny (stanowiący podstawę systemu): *podnoszenie wiedzy i umiejętności mieszkańców regionu w zakresie korzystania z IT na drodze ich kształcenia, zgodnie z wymaganiami społeczeństwa informacyjnego, gospodarki opartej na wiedzy oraz rynku pracy.*
2. Techniczny (zapewniający środki techniczne niezbędne do funkcjonowania podsystemu edukacyjnego): *rozwój bezpiecznej i niezawodnej informatycznej infrastruktury technicznej, służącej wiedzy, kreatywności i innowacyjności w stopniu zapewniającym rozwijanie kompetencji i kwalifikacji mieszkańców regionu przez całe życie oraz lepszy dostęp do rynku pracy.*
3. Organizacyjny (zapewniający środki organizacyjne niezbędne do funkcjonowania podsystemu edukacyjnego): *organizacja, koordynacja i integracja wspólnych przedsięwzięć związanych z funkcjonowaniem systemu podnoszenia kompetencji IT mieszkańców regionu.*
4. Społeczny (kształtujący otoczenie społeczne systemu): *zwiększenie udziału społeczeństwa regionu w korzystaniu z usług teleinformatycznych w życiu codziennym.*
5. Gospodarczy (określający korzyści gospodarcze uzyskane dzięki realizacji zadań systemu): *wsparcie wzrostu gospodarczego regionu poprzez pełne wykorzystanie możliwości i korzyści dla rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.*
6. Cywilizacyjny (uwzględniający wpływ systemu na podnoszenie jakości życia mieszkańców): *wykorzystanie systemu podnoszenia kompetencji mieszkańców regionu do poprawy jakości życia oraz stworzenie równych, na poziomie euro-*

⁵ W. Flakiewicz: *Systemy informacyjne w zarządzaniu*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

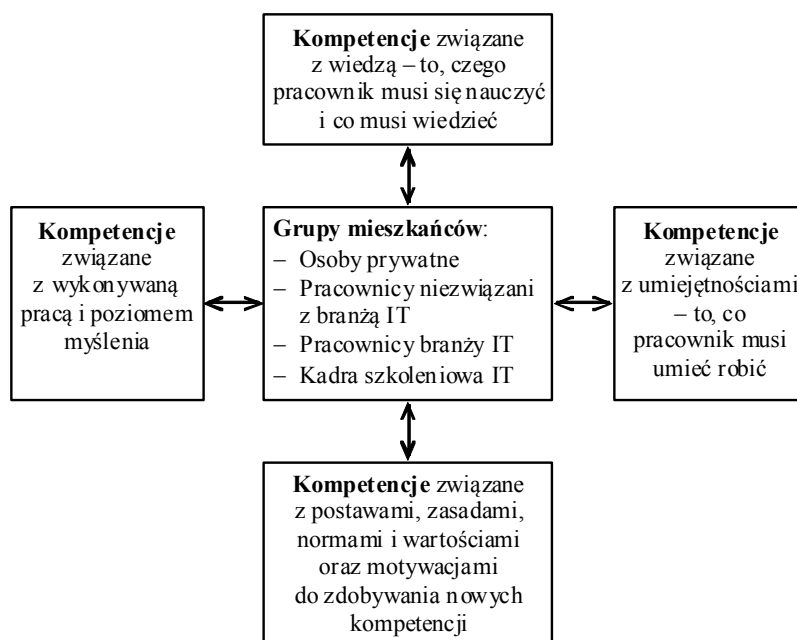
pejskim, szans korzystania z wysokiej jakości usług publicznych oraz okazji, jakie daje aktywny udział w gospodarce opartej na wiedzy.

Uwzględniając występujące relacje potencjalnego popytu na szkolenia w zakresie IT, określono odpowiednie poziomy kompetencji dla założonych grup społecznych (rysunek 2).

Rys. 1. Koncepcja modelu systemu podnoszenia kompetencji IT mieszkańców regionu

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. Grupy społeczne i ich kompetencje

Źródło: opracowanie własne.

W podsystemie społecznym szczególną uwagę zwrócono na wytyczenie kierunków działań prowadzących do zlikwidowania (sprowadzenia do poziomu marginalnego) zjawisk wykluczenia cyfrowego w zagrożonych grupach społecznych oraz na obszarach geograficznych, w tym poprzez:

- zidentyfikowanie grup społecznych zagrożonych wykluczeniem cyfrowym, czyli pozostających praktycznie poza życiem gospodarczym i społecznym (bezrobotni, ludzie starsi, niepełnosprawni, emigranci),
- opracowanie programów dotarcia do osób starszych i zainteresowania ich dedykowaną im specjalną ofertą edukacyjną,
- wytyczenie kierunków działań prowadzących do przywrócenia aktywności zawodowej osób nieczynnych zawodowo,
- opracowanie programów zdobywania i podnoszenia umiejętności w zakresie biegłego posługiwania się IT dla zagrożonych wykluczeniem cyfrowym grup społecznych (dostęp do zasobów elektronicznych oraz gospodarki elektronicznej i opartej na wiedzy),
- zaprogramowanie budowy na terenach zagrożonych wykluczeniem cyfrowym infrastruktury uzupełniającej istniejące zasoby i tworzącej regionalną sieć szkoleniowo-dystrybucyjną IT.

Podsumowanie

Z punktu widzenia potrzeb i możliwości osób starszych wdrożenie modelu systemu podnoszenia kompetencji IT mieszkańców regionu powinno przyczynić się do poprawy jakości życia osób w wieku 55+ dzięki:

- zmniejszeniu zagrożenia eliminacji osób w wieku 55+ z rynku pracy,
- zwiększeniu aktywności zawodowej osób w wieku 55+,
- przeciwdziałaniu wyłączeniu dużej części społeczeństwa z rynku pracy,
- zwiększeniu możliwości zatrudnienia i własnego rozwoju zawodowego,
- niedopuszczeniu do marginalizacji społecznej osób w wieku 55+,
- zwiększeniu zaangażowania osób starszych w działalność społeczną,
- podniesieniu samooceny osób w wieku 55+,
- zmniejszeniu obaw osób starszych przed zmianami metod pracy,
- stworzeniu lepszych warunków współpracy międzypokoleniowej.

Praca powstała w ramach projektu *Best Ager*s – *Using the knowledge and experience of professionals in their primes to foster business and skills development in the Baltic Sea Region project* (Program Regionu Morza Bałtyckiego UE 2007–2013).

Literatura

1. Flakiewicz W.: *Systemy informacyjne w zarządzaniu*, C.H. Beck, Warszawa 2002.
2. Forkiewicz M., Tubielewicz A.: *Konstrukcja struktury modelu regionalnego systemu podnoszenia kompetencji IT*, w: R. Krosala (red.): *Komputerowo zintegrowane zarządzanie*, t. 1, Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole 2011, s. 351–362.
3. Nowak J.S.: *Spółeczeństwo informacyjne – geneza i definicje*, w: G. Bliźniuk: *Spółeczeństwo informacyjne, Doświadczenie i przyszłość*, Polskie Towarzystwo Informatyczne, Katowice 2006 (www.silesia.org.pl).
4. Tubielewicz A., Forkiewicz M.: *Zapotrzebowanie społeczności regionalnej na podnoszenie kompetencji informatycznych*, w: R. Krosala (red.): *Komputerowo zintegrowane zarządzanie*, t. 2, Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole 2011, s. 443–454.
5. Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, 2006/962/WE.

THE CONCEPT OF COMBATING DIGITAL EXCLUSION OF THE +55 GENERATION**Summary**

In order to counter adverse demographic and social phenomena as well as their economic effects, it is necessary to develop and implement a model of enhancing IT skills of the older generation and other social groups in danger of digital exclusion. The model, which aims at practical inclusion of people aged 55+ into the processes of active formation and development of IT society, should be based on the organisation and support, mainly at regional level, of training seminars that enhance vocational and non-vocational IT competences of the older generation.

Translated by Marcin Forkiewicz